

5 Vključenost učnih vsebin širšega Kozjanskega v geografsko vzgojo in izobraževanje

Eva Konečnik Kotnik, Tatjana Resnik Planinc

5.1 Uvod

Na področju geografske vzgoje in izobraževanja se vsi deležniki, od avtorjev in avtoric učnih načrtov, učbenikov ter drugih izobraževalnih gradiv do učiteljev in učiteljic, ves čas soočajo z vprašanjem izbora določene regije ali območja za vključitev bodisi v učni načrt in učna gradiva bodisi v sam pouk ali kot lokacijo ekskurzije oz. terenskega dela. Pri tem je v ospredju težnja po izboru ustreznih in izobraževalno dragocenih regij ali območij, zato se odločitve pogosto opirajo na njihovo geografsko raznolikost in reprezentativnost, vključenost ključnih geografskih konceptov, možnost navezave na aktualne dogodke in vprašanja oz. njihovo konkretizacijo, njihov zgodovinski, kulturni, gospodarski in politični pomen ter, nenazadnje, tudi na razpoložljivost podatkov in virov.

Pri tem se moramo zavedati, da se ljudje »opredeljujejo/umeščajo in identificirajo z različnimi prostorskimi nivoji, od lokalnega do globalnega« (Kosi 2013, 103), pri čemer se posameznik istočasno opredeljuje na lokalni, regionalni in narodni ravni, ob tem pa se različni nivoji prostorskih identitet ne izključujejo, ampak dopolnjujejo, hierarhično nadgrajujejo in si včasih tudi konkurirajo (Kosi 2013). Z vidika družbe pa so prepoznavni kraji, pokrajine, območja in regije tiste, ki s svojo vizualno podobo močno impresionirajo ljudi (Hough 1990). Gre za doživljanje prostora, prek katerega se določi razpoznavnost prostora, ki je eno glavnih načel prepoznavanja prostorske identitete (Oblak 2015). Poleg prostorske pa se v določeni pokrajini/regiji/območju vedno zrcali tudi časovna dimenzija, saj je njegova današnja podoba rezultat preteklih dejavnosti in procesov ter se v tem oziru tesno prepleta z njegovo dediščino in zgodovino. Obenem je pomembna njegova individualnost, torej neponovljivost; namreč, četudi so si nekatere pokrajine ali regije po posameznih prvinah med seboj zelo podobne, se lahko v drugih dejavnikih in elementih (bodisi naravno- ali družbenogeografskih) med seboj zelo razlikujejo in na ta način omogočajo resnično individualnost (Urbanc in sod. 2013). Tudi zato v geografskem izobraževanju težimo k celostni interpretaciji prostora, torej k razumevanju, analizi in predstavitvi prostora, ki vključuje vse njegove ključne vidike – naravne, kulturne, zgodovinske, socialne, simbolne in funkcionalne – ter poudarja njihove medsebojne povezave. Naš cilj je ustvariti celovito sliko prostora, ki zajema ne le njegove

materialne lastnosti, temveč tudi njegove neotipljive ali nematerialne vrednote, pomen in kontekst.

Posledično sta nas v navezavi na proučevano območje širšega Kozjanskega zanimali vključenost ter didaktična vrednost učnih vsebin v izbranih geografskih izobraževalnih gradivih, tj. učnih načrtih, učbenikih, delovnih zvezkih ter samostojnih delovnih zvezkih za osnovno šolo in srednje šole, s poudarkom na splošni gimnaziji. Pri tem smo širše Kozjansko razumeli kot geografsko območje, katerega severna meja poteka od južnega roba Konjiške gore prek Boča in Donačke gore do Maclja. Na vzhodu je obravnavano območje omejeno z reko Sotlo oz. slovensko-hrvaško mejo do širšega območja Bistrice ob Sotli na jugu, kjer nadalje poteka meja obravnavanega območja na severnem robu Bizeljskega, prek Orlice in Bohorja, na zahodu pa se nadaljuje v skorajda navpični smeri od Rudenika do južnega vznožja Konjiške gore. Kozjansko v ožjem smislu, to je tudi t. i. Srednje Sotelsko, kot pretežno gričevnata pokrajina v porečju reke Bistrice, ki na vzhodu meji na reko Sotlo, na severu na hriba Plešivec in Žusem, na zahodu na območje Slivniškega jezera oz. na porečje Voglajne, južno pa na hriba Bohor in Orlico, je jedrni, vendar manjši del celotnega obravnavanega območja.

Slika 5.1: Obseg obravnavanega območja – širše območje Kozjanskega.

Proučevano območje smo izbrali zaradi namenske prostorske osredinjenosti 24. zborovanja slovenskih geografov, prav tako pa smo menili, da nam bo prostorski okvir omogočil zadovoljivo kvantitativno in kvalitativno proučevanje vključenoosti učnih vsebin v izobraževalna gradiva za izpostavitve vzgojno-izobraževalnega potenciala območja ter za osvetlitev navedenega z vidika sodobnih kurikularnih sprememb. Pri zasnovi raziskave smo izhajali iz primerjave z nekaterimi v didaktični literaturi že proučenimi slovenskimi območji (Lipovšek 2021; Konečnik Kotnik in Kolnik 2024a).

5.2 Metodologija

Cilji raziskave se navezujejo na (1) ovrednotenje količinskega obsega zastopanosti ter (2) kvalitete didaktične raznolikosti učnih vsebin o širšem območju Kozjanskega v učnih načrtih, izbranih slovenskih osnovnošolskih in srednješolskih učbenikih in delovnih zvezkih ter samostojnih delovnih zvezkih za pouk geografije. Pri tem smo zasledovali izhodiščno predpostavko, da tudi če je izbrano geografsko območje smiselno in uravnoteženo zastopano po količini informacij, obstaja didaktično pomembnejše vprašanje, in to je, v kolikšni meri lahko sicer uravnotežena količina informacij dosega tudi kvalitativna merila, saj informacijska védenja niso nujno medsebojno mrežena oz. prenosljiva z vidika razvijanja raznolikih geografskih ali splošnih učnih kompetenc (Konečnik Kotnik in Kolnik 2024a). Pri oblikovanju meril kvalitativne analize smo izhajali iz mednarodno ovrednotenega razmisleka, kaj lahko geografija ponudi mlademu človeku za podporo njegovim potrebam v osebni in družbeni življenju v sedanjosti in prihodnosti, kar smo kritično primerjali s sodobnimi kurikularnimi spremembami (prav tam).

Uvodoma smo uporabili deskriptivno metodo proučitve novejših geografskih literatur oz. raziskav s področja geografskega izobraževanja, nato smo pregledali obstoječe in prenovljene učne načrte za primarno in sekundarno geografsko izobraževanje ter izvedli dvodelno empirično neeksperimentalno raziskavo. V prvem delu le-te smo s kvantitativno analizo s pomočjo popisnega lista zbrali številčne podatke za izbrane geografske učbenike, delovne zvezke ter samostojne delovne zvezke za osnovno in srednjo šolo.

Poleg osnovne primerjave med učnimi gradivi glede na vrsto šole ter ugotavljanja približnega razmerja med celotnim obsegom izbranega gradiva in obsegom prostora v tem gradivu, namenjenega obravnavi izbranega območja, smo upoštevali naslednje kazalnike kvantitativne analize:

1. število omemb/navedb zemljepisnih imen (naselja, območja, reke ...), objektov in drugih pokrajinsko pogojenih pojavov na obravnavanem območju;
2. število kratkih opisov krajev, območij, objektov, pojavov ali procesov (krajši odstavek oz. nekaj povedi – do 1/5 strani);
3. število daljših predstavitev oz. celovitih opisov obravnavanega območja ali njegovih delov (več kot 1/3 strani); število krajše vzročno-posledično razloženih pojavov ali procesov ter problemskih razlag (krajši odstavek oz. nekaj povedi – do 1/5 strani);

4. število fotografij, zemljevidov in drugih grafično-ilustrativnih ponazoritev obravnavanega območja ali njegovih delov;
5. število vprašanj oz. delovnih/učnih zadolžitev za učence/učenke ali dijake/dijakinje v okviru obravnave območja.

Pri prvem kriteriju smo upoštevali vse omembe oz. navedbe v različnih delih učnega gradiva, torej v opisih, razlagah, ilustrativno-grafičnem gradivu, naslovih slik ipd. Pri drugem kriteriju smo se omejili na kratke predstavitvene opise območja ali njegovih prvin. Šteli smo posamezne tematsko povezane odseke besedila v vsaki enoti učnega gradiva. Pri tretjem kriteriju sta bili za identifikacijo enote besedila ključni njegova dolžina in celovitost ali vsaj večja kompleksnost oz. upoštevanje več pokrajinskih prvin v strnjenem tekstu. Pri četrtem kriteriju smo se omejili na identificiranje delov besedila, ki so bili vzročno-posledično pojasnjevalni ali so vsebovali določeno problemsko noto. Tudi tukaj smo kot enoto besedila šteli tematsko povezane odseke v vsakem učnem gradivu. Pri kvantitativni analizi besedil nismo upoštevali splošnih predstavitev Obpanonskih pokrajin kot makroregije (ki se lahko sicer v deduktivnem pristopu navezujejo na obravnavano območje), če obravnavano območje ni bilo posebej izpostavljeno. Pri četrtem kriteriju smo šteli vse ilustrativno-grafične elemente, kjer je bilo obravnavano območje jasno vizualizirano, kar pomeni, da smo izpustili npr. splošne in tematske zemljevide vseslovenskega značaja, ki so prikazovali geografske elemente skladno z njihovim pomenom za vso Slovenijo na enak način, vključujoč obravnavano območje. Če so imela ilustrativno-grafična gradiva razširjene naslove ali pojasnjevalne podpise, smo te šteli kot kratko predstavitveno besedilo (drugi kriterij). Kot peti kriterij smo upoštevali vse eksplicitno zapisane delovne/učne naloge ali delovne spodbude v okviru različnih rubrik v izbranih učnih gradivih, tako učbenikih kot delovnih zvezkih in samostojnih delovnih zvezkih. Podatke, ki smo jih dobili, smo primerjalno obdelali na nivoju enostavnih statističnih parametrov.

Analizo izbranih kvantitativnih kriterijev smo v drugem delu razširili na ovrednotenje didaktičnih prvin učnih vsebin v smislu ugotavljanja, v koliki meri izbrana učna gradiva sledijo sodobnim smernicam geografske vzgoje in izobraževanja, tj. doseganju geografske kompetentnosti, oz. kako sovpadajo s smernicami sodobne kurikularne prenovе na področju geografske vzgoje in izobraževanja. Za namene kvalitativne analize smo upoštevali sledeče kriterije:

1. lokacije in prepoznavanje elementov prostorske identitete – doseganje predmetnega znanja;
2. organizacija prostora – elementi in delovanje prostorskih sistemov (integracijski, holistični pristop) – doseganje predmetnega znanja;
3. prostorsko raziskovanje in metode dela – razvijanje predmetnih veščin;
4. celostna prostorska interpretacija (kritično in celostno razmišljanje/presojanje ter sporazumevanje) – razvijanje predmetnih/splošnih veščin;
5. delovanje na podlagi celostnega povezovanja več vidikov, npr. odgovorna raba prostora in trajnostnost za kakovost (so)bivanja (Konečnik Kotnik in Kolnik 2024a).

V kazalnikih proučevanja smo torej zajeli tako obseg geografskih vsebin kot tudi didaktični način njihovega vključevanja. Na osnovi tega smo izpostavili poudarke vzgojno-izobraževalnega potenciala obravnavanega območja ter te postavili v kontekst

sodobnih kurikularnih sprememb. Na nivoju kvantitativne analize smo predvidevali, da bomo ugotovili količinsko višjo zastopanost učnih vsebin o obravnavanem območju v srednješolskih učnih gradivih v primerjavi z osnovnošolskimi, vendar bodo vsebine, vezane na obravnavano območje, v obeh primerih nizko zastopane. Razlogi za predvidevanje o višji zastopanosti v srednješolskih gradivih izhajajo iz tega, da gre za višji izobraževalni nivo v primerjavi z osnovno šolo, čeprav smo se zavedali tudi, da je izbor posameznih območij in vsebinskih poudarkov lahko v domeni avtorjev/avtoric. Predpostavljali smo, da bodo na obeh nivojih prevladovale krajše opisne informacije, vendar bo več celostnega, problemskega oz. didaktično globljega pristopa zaznati v srednješolskih gradivih. Predvidevali smo, da bomo zaradi tradicionalne naravnosti slovenske šolske geografije ugotovili pretežno zastopanost prvin predmetnega znanja v primerjavi z veščinami, kot so raziskovanje, celostna interpretacija oz. neposredna aktivnost/delovanje v prostoru.

V raziskavo smo vključili štirinajst enot učnega gradiva. Od tega je bilo šest geografskih učbenikov za pouk geografije v slovenskih srednjih šolah – s primerjalno izjemo dveh so prevladovali učbeniki za splošno gimnazijo, ki smo jim želeli dati nekoliko več raziskovalnega poudarka. Slednjim pripadajo tudi delovni zvezki, ki smo jih ravno tako zajeli v raziskovalni vzorec. Na področju osnovne šole smo v vzorec zajeli en učbenik s pripadajočim delovnim zvezkom ter dva samostojna delovna zvezka. Večina zajetih gradiv je izšla po letu 2020, primerjalno pa smo zajeli tudi pet starejših enot učnega gradiva. Učna gradiva so bila izbrana naključno izmed učnih gradiv za regionalno geografijo Slovenije, ki se obravnava pri pouku geografije v devetem razredu osnovne šole, v tretjem oz. četrtem letniku splošne gimnazije ter raznoliko glede na usmeritve in predmetnike srednjih strokovnih in poklicno-tehniških šol. Učnih gradiv obče geografije nismo zajeli v obravnavo.

Preglednica 5.1: Seznam analiziranih geografskih osnovnošolskih ter srednješolskih učbenikov, delovnih zvezkov in samostojnih delovnih zvezkov.

ANALIZIRANA GRADIVA ZA POUK GEOGRAFIJE V SREDNJI ŠOLI	
1.	Klemenčič, M. M., Lipovšek, I. 2008. Geografija Slovenije 1. Učbenik za 3. letnik gimnazij. DZS.
2.	Klemenčič, M. M., Lipovšek, I. 2008. Geografija Slovenije 1. Delovni zvezek za 3. letnik gimnazij. DZS.
3.	Klemenčič, M. M., Lipovšek, I. 2007. Geografija Slovenije 2. Priprava na maturo. Učbenik za 4. letnik gimnazij. DZS.
4.	Klemenčič, M. M., Lipovšek, I. 2007. Geografija Slovenije 2. Priprava na maturo. Delovni zvezek za 4. letnik gimnazij. DZS.
5.	Petek, M., Zupančič, J., Stankovič, M. 2022. Geografija. Učbenik za geografijo v srednjih strokovnih in poklicno-tehniških šolah. MK.
6.	Kušar, S., Natek, K., Ogrin, D. 2022. Geografija Slovenije. Učbenik za geografijo v 3. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. MK.
7.	Senegačnik, J. 2023. Geografija sodobne Slovenije 1. Učbenik za 3. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje.
8.	Senegačnik, J. 2023. Geografija sodobne Slovenije 1. Delovni zvezek za 3. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje.

9. Senegačnik, J. 2023. Geografija sodobne Slovenije 2. Učbenik za 4. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje.
10. Senegačnik, J. 2023. Geografija sodobne Slovenije 2. Delovni zvezek za 4. letnik gimnazije. Modrijan izobraževanje.

ANALIZIRANA GRADIVA ZA POUK GEOGRAFIJE V OSNOVNI ŠOLI

11. Verdev, H., Ilc Klun, M. 2021. Raziskujem Slovenijo. Novo potovanje. Učbenik za geografijo v 9. razredu. Rokus Klett.
12. Verdev, H., Ilc Klun, M. 2021. Raziskujem Slovenijo. Novo potovanje. Delovni zvezek za geografijo v 9. razredu. Rokus Klett.
13. Baloh, E., Lenart, B., Stankovič, M. 2016. Geografija 9. Samostojni delovni zvezek za geografijo v devetem razredu osnovne šole. MK.
14. Senegačnik, J. 2023. Geografija Slovenije. Samostojni delovni zvezek za 9. razred osnovne šole. Modrijan izobraževanje.

V nadaljevanju so rezultati raziskave, predstavljeni v dveh sklopih. V prvem sklopu so predstavljeni rezultati splošne kvantitativne analize, v drugem pa se osredotočamo na kvalitativno ovrednotenje rezultatov z didaktičnega vidika, torej glede na didaktično usmerjenost vsebin in učnih nalog glede na različne nivoje geografskega znanja oz. kompetenc. Ugotovljeno smo osvetlili z vidika vzgojno-izobraževalnih potencialov obravnavanega območja ter kurikularnih sprememb.

5.3 Rezultati in razprava

5.3.1 Rezultati kvantitativne analize

Najprej smo pregledali učne načrte geografskega izobraževanja, ki določajo temeljne smernice pouka. Ugotovili smo, da v sedaj veljavnem in v novem osnovnošolskem učnem načrtu za pouk geografije Kozjansko ni specifično omenjeno. Območje je obravnavano v splošnem kontekstu Obpanonskih pokrajin, pri čemer velja izpostaviti, da je pri obravnavi makroregij Slovenije v okviru etapnih ciljev devetega razreda predlagano, da se učenke/učenci »na primeru domače regije urijo in usposablajo za uporabo preprostih metod raziskovalnega dela na lokalnem in regionalnem območju ter razvijajo sposobnost za vključevanje v odločanje o njihovem razvoju« (Kolnik in sod. 2011, 16). S tem etapnim ciljem, kot tudi s splošnimi cilji ter z didaktičnimi priporočili predmeta, vezanimi na izvedbo terenskega dela in ekskurzij, dobimo pri izvedbi pouka možne okvire za neposredno raziskovanje obravnavanega območja. Ponazoritvene primere s širšega območja Kozjanskega je mogoče obravnavati tudi v kontekstu drugih poglavij, npr. »Geografski prostor Slovenije kot omejitveni in spodbujevalni dejavnik razvoja Slovenije« (trajnostni razvoj, zavarovana območja) ali poglavja »Gospodarstvo« (turizem), vendar je to odvisno od avtonomne izbire učitelja/učiteljice. Podobno velja za prenovljeni učni načrt za osnovno šolo, ki poleg navedenega za vsako leto predvideva sklop projektnega oz. raziskovalnega dela, ki se lahko realizira na različnih območjih Slovenije.

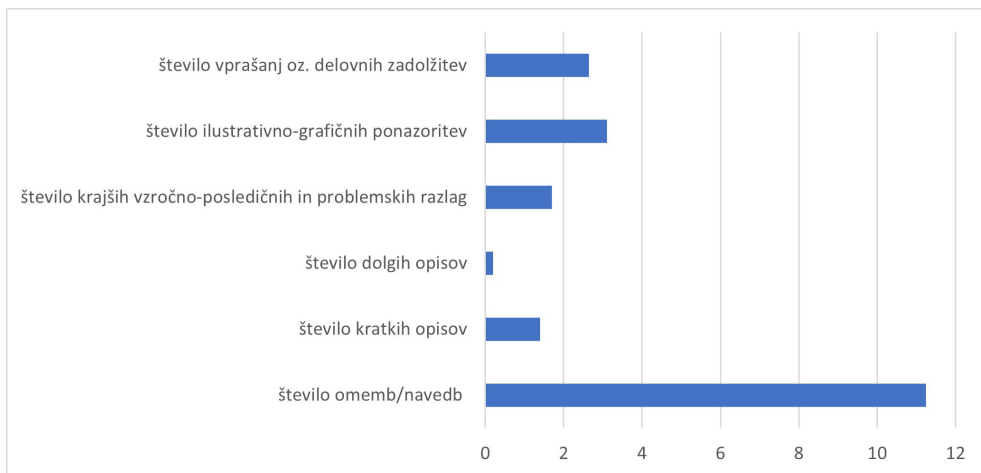
Pri pregledu učnih načrtov za srednje šole prav tako ugotavljamo, da Kozjansko ni omenjeno oz. so vsebine o njem zajete v splošnem smislu v regionalnogeografski obravnavi Obpanonskih pokrajin. Vsekakor so možnosti navajanja primerov s

širšega območja Kozjanskega tudi pri obči tematiki turizma, npr. v splošni gimnaziji, kjer najdemo cilje, vezane na naštevane vrst turizma; razlaganje in vrednotenje pogojev za razvoj različnih tipov turističnih območij; iskanje vzrokov za razlike v prihodku iz turizma na izbranih primerih sveta, Evrope in Slovenije; vrednotenje pomena turizma za gospodarstvo ter njegovega vpliva na človekove dejavnosti in naravno okolje (Polšak in sod. 2008, 21). V okviru obravnave turizma lahko zasledimo tudi izbirni cilj dijakinje/dijaki »zberejo podatke o turizmu na nekem območju (ali kraju) in naredijo plakat, referat ali seminarsko nalogo in jo predstavijo pred razredom ali pa z igranjem vlog motivirajo sošolce za obisk izbrane pokrajine« (prav tam), ki prav tako omogoča obravnavo širšega območja Kozjanskega, čeprav le-to ni neposredno omenjeno. Vključitev obravnavane tematike omogočajo tudi poglavja geografije Slovenije v srednjih šolah, npr. poglavje »Pokrajinska pestrost Slovenije« v okviru *Kataloga znanj za srednje strokovne šole* (1998), še posebej pa poglavje slovenskega turizma v splošni gimnaziji (učni cilji: dijak/dijakinje »naštevajo in vrednotijo naravne možnosti Slovenije za razvoj posameznih vrst turizma v primerjavi z možnostmi v Avstriji in Italiji; naštevajo in pokažejo na zemljevidu najpomembnejša turistična središča v Sloveniji; ocenijo vlogo turizma v slovenskem gospodarstvu; ob primeru iz domače pokrajine razložijo pozitivne in negativne učinke turizma v pokrajini (razvoj infrastrukture, širjenje naselij, onesnaževanje zraka in voda zaradi prometa in odplak)«; priporočena dejavnost: dijak/dijakinje »z računalnikom ali drugače na nemem zemljevidu ali drugi kartografski predlogi označijo različna turistično-rekreacijska območja in kraje s poglobitnimi dejavnostmi, ki obstajajo ali pa bi se lahko razvijale v prihodnje«) (Polšak in sod. 2008, 34–35). Nenazadnje je mogoče uporabiti primere iz obravnavanega območja v kontekstu poglavja »Trajnostni razvoj«, kjer najdemo npr. učni cilj dijak/dijakinje »vrednotijo različne dejavnosti z vidika trajnostnega razvoja in se zavedajo kompleksnosti in omejenosti prostora« (prav tam, 22), kot tudi pri poglavju gimnazijskega učnega načrta »Pokrajinska in okoljska protislovja v Sloveniji« (npr. učni cilj dijak/dijakinje »razložijo vzroke za oblikovanje zavarovanih območij« ter priporočena dejavnost dijak/dijakinje »oblikujejo turistični vodnik za posamezne naravnogeografske pokrajine v Sloveniji«) (prav tam, 35). Situacija je v generaliziranem smislu podobna v novem učnem načrtu za geografijo v srednjih šolah oz. v splošni gimnaziji (v času nastajanja tega teksta še ni bil javno dostopen), so pa v njem vključena tudi obsežnejša vsebinska in didaktična priporočila, v okviru katerih lahko najdemo neposredno navedbo Kozjanskega kar petkrat.

Cilji učnega načrta se reflektirajo v učbenikih, delovnih zvezkih oz. samostojnih delovnih zvezkih, ki naj bi sledili tudi normi predstavljanja geografskih procesov in pojavov, ki so v geografski znanosti prepoznani kot najbolj pomembni, ilustrativni in splošnoizobraževalni (Lipovšek 2021, 310), kar med drugim pomeni, da naj bi za ponazoritve uporabljali tipične oz. zelo nazorne (»šolske«) primere iz lokalnega in globalnega okolja. Ker se učiteljice/učitelji pri svojem neposrednem delu zelo naslanjajo tako na učbenike kot na samostojne delovne zvezke in delovne zvezke, pogosto celo bolj kot na učne načrte, lahko sklepamo, da pomembno vplivajo na to, katere teme in primeri bodo navzoči pri pouku, deloma pa je zato mogoče sklepati tudi o didaktičnih pristopih pri dejanskem izvajanju pouka (Lipovšek 2021; Konečnik Kotnik in Kolnik 2024a).

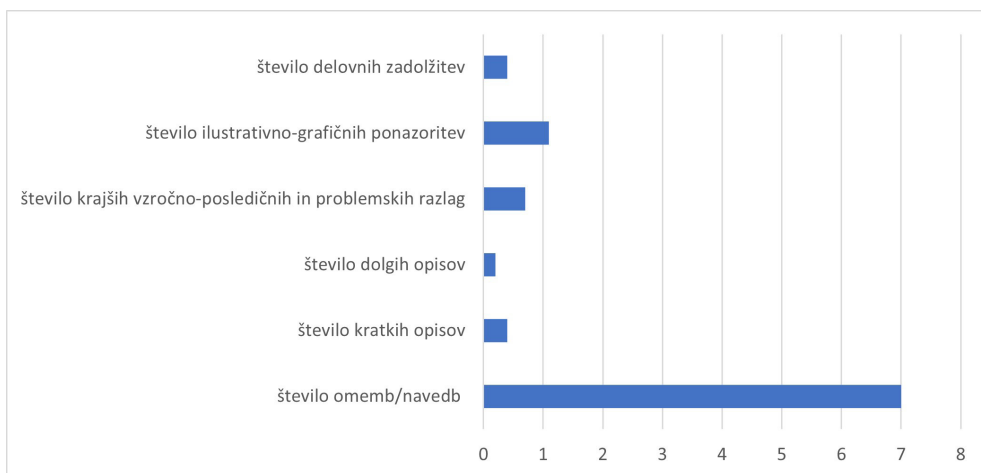
Učna gradiva, ki smo jih obravnavali, so bila različna po svojem obsegu. Najmanj obsežen je bil delovni zvezek s 35 stranmi, najobsežnejši pa samostojni delovni zvezek s 146 stranmi. Učne vsebine, vezane na širše območje Kozjanskega, so v posameznem vzorcu gradiv zastopane v manj kot pol odstotka obsega učnega gradiva, zgolj v enem primeru učbenika za splošno gimnazijo je bilo obravnavanemu območju posvečenega 1,6 % prostora glede na celotno učno gradivo. Pri splošnih tematskih obravnavah Slovenije kot celote se mestoma pojavi umeščenost kakšnega zemljepisnega imena z obravnavanega območja v različne tematske zemljevide Slovenije kot celote, medtem ko nekoliko večjo zastopanost zasledimo pri regionalnogeografski obravnavi Obpanonskih pokrajin. Pri kvantitativni analizi vključenih vsebin smo zaznali, da se najpogosteje pojavljajo kratke navedbe (beseda, besedna zveza, zemljepisno ime ...) ali omembe širšega Kozjanskega oz. njegovih delov ali značilnih objektov in drugih pojavov na širšem Kozjanskem.

Slika 5.2: Povprečna količinska umeščenost učnih vsebin o širšem Kozjanskem na enoto analiziranega osnovnošolskega in srednješolskega učnega gradiva za pouk geografije glede na kriterije kvantitativne analize.

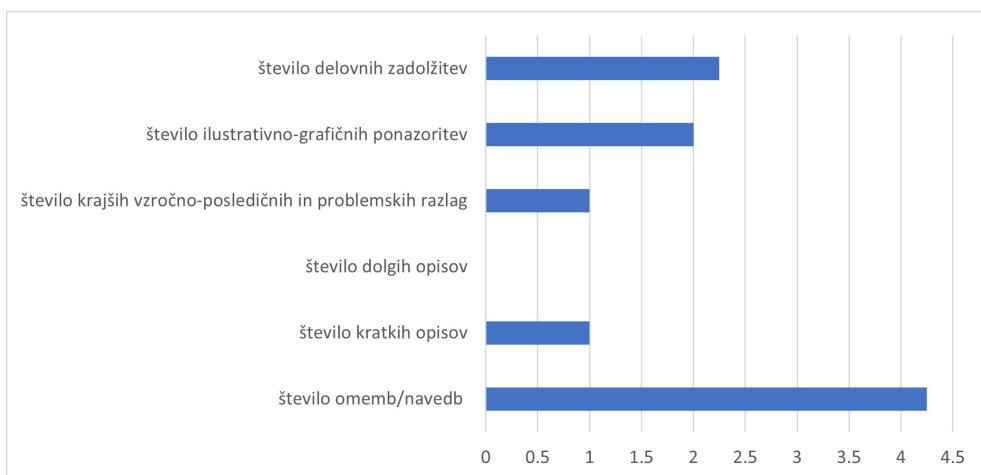

Te se pojavljajo v besedilu, pod fotografijami, na zemljevidih, v naslovih ilustrativno-grafičnih gradiv. V vseh analiziranih učnih gradivih jih je bilo povprečno nekaj več kot enajst, pri čemer prednjačijo srednješolska učna gradiva. Kot smo zapisali v metodološkem delu prispevka, je izbor posameznih območij in poudarkov v veliki meri v domeni avtorjev/avtoric, pri čemer večji obseg navedb v srednješolskih gradivih zagotovo izhaja tudi iz višjega izobraževalnega nivoja. V primerjavi s podobnima analizama, opravljenima za Koroško in Dravsko polje (Lipovšek 2021; Konečnik Kotnik in Kolnik 2024a), so kratke omembe širšega območja Kozjanskega v učnih gradivih nekoliko pogostejše, pri čemer je treba izpostaviti, da pa analizirani vzorci učnih gradiv v omenjenih raziskavah niso bili povsem enaki, zato podatki niso popolnoma primerljivi.

Slika 5.3: Povprečna količinska umeščenost učnih vsebin o širšem Kozjanskem na enoto analiziranega srednješolskega učnega gradiva za pouk geografije glede na kriterije kvantitativne analize.

Slika 5.4: Povprečna količinska umeščenost učnih vsebin o širšem Kozjanskem na enoto analiziranega osnovnošolskega učnega gradiva za pouk geografije.

V srednješolskih učnih gradivih izstopajo omembe Rogaške Slatine (skupaj 13), Podčetrtek (skupaj 10) in Term Olimia (skupaj 5), sledijo omembe Kozjanskega regijskega parka (skupaj 6), Kozjanskega gričevja (skupaj 4) ter Kozjanskega (skupaj 3). Štirikrat je omenjena Sotla ter trikrat Sotelsko in Voglajnsko. Trikrat je omenjena Podsreda, enkrat v povezavi z gradom in enkrat v povezavi z upravo Kozjanskega parka. Preostale navedbe se pojavijo enkrat ali mestoma dvakrat – to so med rekami Bistrica, Voglajna, Mestinjščica; med naselji Planina pri Sevnici, Šentjur (2×), Rogatec (2×), Šmarje

pri Jelšah, Kozje; med vzpetinami najdemo omembo Bohorja, sicer pa še navedbo steklarne v Rogaški Slatini, v eni od starejših enot učnega gradiva Atomskih toplic in Spominskega parka Trebče.

Slika 5.5: Najpogostejše kratke omembe oz. navedbe elementov širšega območja Kozjanskega v srednješolskih učnih gradivih.

V osnovnošolskih učnih gradivih se pojavijo povprečno štiri tovrstne navedbe na eno enoto učnega gradiva. Med njimi je prav tako najpogostejše omenjena Rogaška Slatina (6×), sledijo Kozjansko (3×), Terme Olimia in reka Sotla po dvakrat ter po enkrat Podčetrtek, Vogljajna in Vogljajnsko gričevje ter Sotelsko gričevje.

Kratkim omembam/navedbam posameznih zemljepisnih imen, objektov ipd. sledijo po količini v analiziranih učnih gradivih ilustrativno-grafična gradiva o obravnavanem območju – povprečno tri pojavitve na posamezno enoto učnega gradiva, pri čemer jih v povprečju zasledimo več v osnovnošolskih gradivih. Tako v osnovnošolskih kot v srednješolskih učnih gradivih zasledimo večinoma kartografsko gradivo za namene učenja ter kot osnovo za učna vprašanja oz. delovne zadolžitve za učence/učenke oz. dijake/dijakinje, redkejšje so fotografije (od tega samo tip predstavitev fotografij), na katerih pa v osnovni šoli najdemo zgolj Rogaško Slatino, v srednjih pa poleg nje še fotografiji Term Olimia in samostana Olimje. Tako smo npr. zasledili v učbeniku za gimnazije in srednje strokovne šole avtorjev Kušarja, Natka in Ogrina (2022, 124) fotografijo enega od hotelov v Rogaški Slatini s pripisom: »Zdravilišče Rogaška Slatina je specializirano za zdravljenje in lajšanje kroničnih težav z želodcem, mendežerskih in drugih bolezni. Zdraviliške usluge dopolnjuje raznolika turistična ponudba.« Za osnovno šolo pa smo zasledili prav tako primer fotografije nekoliko širšega

hotelskega območja Rogaške Slatine v učbeniku avtoric Verdev in Ilc Klun (2021a, 84), ki ji je dodan pripis: »Rogaška Slatina je najstarejše zdravilišče v Sloveniji.« Kartografsko gradivo se v osnovnošolskih gradivih navezuje pretežno na pokrajinsko delitev Obpanonskih pokrajin in na turizem, v srednješolskih gradivih pa na turizem, zavarovana območja ter centralna naselja oz. posamezne pokrajinske elemente širšega Kozjanskega. Takšen je npr. tematski zemljevid iz sklopa geografije Slovenije kot celote (gimnazija) v nekoliko starejšem učbeniku avtorjev Klemenčiča in Lipovška (2008a) na strani 89, ki prikazuje največje slovenske turistične kraje z več kot 50.000 prenočitvami leta 1999. Med kartografskim gradivom iz novejših učbenikov lahko izpostavimo tematski zemljevid zavarovanih območij narave, objavljen v učbeniku *Geografija sodobne Slovenije 1* (Senegačnik 2023a) na strani 125.

Slika 5.6: Najpogostejše kratke omembe oz. navedbe elementov širšega območja Kozjanskega v osnovnošolskih učnih gradivih.

Po skupni povprečni količinski umeščenosti glede na izbrane kriterije kvantitativne analize sledijo v analiziranih učnih gradivih učna vprašanja oz. navodila za različne dejavnosti učenk/učencev oz. dijakinj/dijakov. Teh smo zasledili v povprečju več v osnovnošolskih kot v srednješolskih učnih gradivih. Med njimi najdemo v srednješolskih gradivih večinoma naloge umeščanja zemljepisnih imen na nemi zemljevid ter v enem primeru povezovanje pojmov in njihovih opisov. Primer takšne učne naloge smo zasledili npr. v delovnem zvezku za gimnazije avtorja Senegačnika (2023d, 40), kjer pod naslovom »Obpanonska gričevja od Krške kotline do Mure« najdemo navodilo za dijakinje/dijake: »Besede v levem stolpcu poveži z besedami v desnem, tako da pred vsako besedo v levem stolpcu vpišeš (le eno) ustrezno številko iz

desnega stolpca.« Pri tem so v levem stolpcu navedeni: »desni breg Save, nekdanji premogovnik Senovo, dolina Save, steklarska tradicija, Impol in Gea, Terme Olimia, Podravska avtocesta in največje obpanonsko gričevje«. V desnem stolpcu pa so navedeni: »Rogaška Slatina, Podčetrtek, Ptuj, Krško gričevje, Senovsko gričevje, Boštanj in Blanca, Haloze, Slovenska Bistrica in Slovenske gorice«. Osnovnošolske učne zadolžitve so nekoliko bolj didaktično pestre: od vpisovanja pokrajinskih enot ali njihovih prvin v neme zemljevide do izpisovanja iz le-teh, izpolnjevanke ter spodbude k raziskovanju spleta in ustvarjanju predstavitev bodisi turističnih znamenitosti bodisi zavarovanih območij za sošolce/sošolke – pri slednjih je izbira obravnavanega območja vezana na celotno Slovenijo, ne zgolj na obravnavano območje, ter tako prepuščena učenkam/učencem oz. sugestijam učiteljice/učitelja. Tipičen primer osnovnošolske učne naloge je izpolnjevanje nemega zemljevida Obpanonskih pokrajin v delovnem zvezku avtoric Verdev in Ilc Klun (2021b, 56), kjer morajo učenke/učenci vpisati na pripravljeni zemljevid »imena ravnin in gričevij (Goričko, Murska ravnina, Dravsko polje, Ptujsko polje, Slovenske gorice, Dravinjske gorice, Kozjansko, Krška kotlina); imena rek (Sava, Drava, Mura, Krka) in imena naselij (Maribor, Novo mesto, Ptuj, Murska Sobota)«.

Po količinski umeščenosti glede na izbrane kriterije sledijo kratke vzročno-posledične in/oz. problemske razlage. S tem mislimo na razlage v dolžini krajšega odstavka oz. nekaj (okoli pet) povedi ter podobno kratke predstavitvene opise. V osnovni šoli je oboje količinsko uravnoteženo, v srednjih šolah pa vzročno-posledične in problemske razlage pričakovano prednjačijo pred predstavitvenimi opisi, toda zgolj nekoliko. Pri tem je treba dodati, da daljših celovitih geografskih opisov obravnavanega območja v osnovnošolskih gradivih nismo zasledili, v srednješolskih pa samo v enem primeru učbenika za splošno gimnazijo, kjer je obravnavano območje s svojimi ključnimi specifikami slikovito in kompleksno ter tudi razvojno in problemsko predstavljeno na dveh straneh. Teme srednješolskih besedil, ki vključujejo oz. tako ali drugače izpostavljajo širše območje Kozjanskega, so (padajoče po količini):

- turizem (občeslovenski vidik),
- turizem v Obpanonskih pokrajinah,
- regionalna (okoljska) neskladja – zavarovana območja,
- pokrajinska razčlenjenost Obpanonskih pokrajin,
- holistična geografska predstavitev območja Kozjanskega.

V osnovnošolskih učnih gradivih je območje večinoma zajeto v besedilih o turizmu nasploh v Sloveniji, posebej o zdraviliškem turizmu v Obpanonskih pokrajinah ter v povezavi s pokrajinsko členitvijo Obpanonskih pokrajin.

Kvantitativna analiza je pokazala, da so glede na kriterije kvantitativne analize učne vsebine širšega Kozjanskega zastopane v analiziranih gradivih v nizki količini, povprečno gledano pa količinsko podobno v osnovni šoli kot v srednji, pri čemer je osnovna šola celo rahlo prednjačila. To je posledica značilnosti vzorcev osnovnošolskih in srednješolskih gradiv v smislu prevlade delovno zasnovanih osnovnošolskih učnih gradiv (delovni zvezki in samostojni delovni zvezki) za razliko od prevlade učbenikov v vzorcu srednješolskih gradiv. Z vidika raznolikosti vključenih pojmov, tematik in zemljepisnih imen širšega Kozjanskega so pričakovano bogatejša srednješolska gradiva, kjer je zaznati tudi več vsebinsko poglobljenih informacij ter en primer nekoliko

obsežnejšega celostnega problemskega pristopa. Vendarle pa je mogoče ugotoviti, da je območje vključeno večinoma prek kratkih navedb in opisov oz. s temi približno količinsko uravnoteženih kratkih vzročno-posledičnih razlag stanja, pojmov in procesov na območju. Vsebine, s katerimi je v analiziranih učnih gradivih izpostavljeno širše območje Kozjanskega, so v veliki meri odraz učnih načrtov, saj so omejene na turizem v okviru Slovenije kot celote ali v okviru Obpanonskih pokrajin, na regionalizacijo Obpanonskih pokrajin in na zavarovana območja.

5.3.2 Rezultati kvalitativne analize

Didaktično pomembnejše vprašanje od količine je, v kolikšni meri lahko število informacij (tako besedilnih kot grafično-ilustrativnih) odsluži tudi doseganje kvalitativnih meril, saj informacijska vedenja niso nujno samoumevno medsebojno mrežena oz. prenosljiva z vidika razvijanja raznolikih geografskih ali splošnih učnih kompetenc in tako tudi z vidika prenosa učnih spoznanj iz npr. proučevanega območja na druge geografske pokrajine Slovenije ali širši geografski prostor in obratno (Konečnik Kotnik in Kolnik 2024a). Glede na izbrano kriterije kvalitativne analize učnih vsebin širšega Kozjanskega skladno s predvidevanji ugotavljamo, da gre pri glavnini vključenih vsebin za področje doseganja predmetnega znanja v ožjem pomenu besede, torej za informacijsko znanje v obliki spoznavanja lokacij, elementov prostorske identitete in organizacije prostora tudi z vidika geografskih elementov in dejavnikov ter njihovih medsebojnih povezav (elementi integrativnega, redko holističnega pristopa). Vsi preostali kriteriji kvalitativne analize (veščine, kot so raziskovanje, celostna interpretacija oz. neposredna aktivnost/delovanje v prostoru) so sodeč po analiziranih učnih gradivih doseženi bistveno redkeje ali nikoli. V analiziranih gradivih smo v dveh primerih odkrili sledenje kriteriju razvijanja aktivne prostorske interpretacije pri učenkah/učencih v osnovni šoli, pri čemer je bila ta obakrat vezana na učne naloge v povezavi s turizmom nasploh: prvi primer je rubrika »Sprehod po spletu: Izberi si eno izmed turističnih znamenitosti v Sloveniji in jo predstavi sošolcem« (Verdev in Ilc Klun 2021a, 85), drugi pa vsebinsko sorodna učna naloga avtorjev Balohove, Lenarta in Stankoviča (2016, 63) z navodilom za učenke/učence: »Analiziraj zemljevid v Atlasu sveta na str. 27 ali v Atlasu Slovenije na str. 40 in dopolni preglednico o vrstah turizma, turističnih krajih ter naravnih in družbenih danostih za njihov razvoj. /.../ Izberi si enega od zapisanih turističnih krajev v preglednici in analiziraj, kakšen je pomen turizma za ljudi, ki tam živijo.«

Navedene naloge deloma pokrivajo tudi kriterij, vezan na raziskovanje, četudi je to »le« raziskovanje (spletnih) virov. Z izjemo dela s splošnimi in tematskimi zemljevidi ter redko grafikoni niso vključene vsebine ali učne zadolžitve, ki bi na primeru širšega Kozjanskega spodbujale uporabo drugih metod in pripomočkov geografskega raziskovanja ali terenskega dela oz. kakršno koli drugo obliko aktivne dejavnosti neposredno v prostoru.

V okviru kriterija doseganja predmetnega znanja smo, kot že navedeno v okviru kvantitativne analize, zasledili en holistični, učno poglobljen pristop besedilne razlage obravnavanega območja. V njem sta v naslovu izpostavljena Vogljansko in Sotelsko gričevje. Sprva je v opisu izpostavljena slabo sprijeta kamninska sestava, ki

vpliva na pogoste usade. Območje je opredeljeno tudi kot bolj potresno ogroženo in izpostavljeno poplavam. Kratko so opisani hidrografska mreža (Vogljajna, Sotla) in njen vpliv na reliefno oblikovanost ter poselitveni pas prek Šentjurja do Rogatca. Izpostavljena je slabša gospodarska razvitost območja kot posledica prometne odmaknjenosti in robne lege. Kot gospodarsko nadpovprečna sta z vidika turizma izpostavljena zdraviliška kraja Rogaška Slatina in Podčetrtek, navedena pa so tudi krajevna središča z raznovrstno industrijo Šentjur, Šmarje pri Jelšah in Rogatec. Izpostavljena je Rogaška Slatina kot največje naselje, prepoznavno po steklarski tradiciji, ki še danes živi v podjetju Steklarna Rogaška, d. o. o., ter po »svetovljanskem zdravilišču ob izvirih mineralne vode«. Omenjen je časovno poznejši razvoj zdravilišča v Podčetrtku, sprva znanega kot Atomske toplice, danes pa poimenovanega Terme Olimia. Ob tem je omenjena še Podsreda kot sedež uprave Kozjanskega parka in lokacija enega najpomembnejših gradov na Slovenskem. Prepoznano je, da s turizmom živi celotno območje. Nadalje sta kot posebna zanimivost predstavljena Kozjansko in Kozjanski regijski park. Tukaj sta izpostavljena historični razvoj imena Kozjansko in geografski obseg v smislu širitve z območja naselja Kozje na »nižje obpanonsko ozemlje vse do Sotle«, ki je kratko problematiziran. Kozjansko se omenja kot tipičen primer slabše razvitega območja še dolgo po drugi svetovni vojni, pri čemer se iščejo razlogi v »odročnosti in gospodarski zaostalosti«. Izpostavljeno je, da se je »Slovenija zavedela« razvojne problematike območja šele po letu 1974, ko je območje prizadel močan potres in mu je bilo treba nameniti razvojno pomoč. Poudarjeno je, da območje danes zaznamuje zlasti Kozjanski regijski park, ki večinoma spada v Obpanonske (v starejših virih poimenovane še Subpanonske), deloma pa v Predalpske pokrajine. Omenjen je njegov zgodovinski razvoj z izhodiščem v Spominskem parku Trebče. Kozjansko je kratko reliefno in biotsko opredeljeno (predalpsko hribovje z gozdnatimi vrhovi, vinogradniško terciarno gričevje ter ravnice ob Sotli). Izpostavljeni sta naravna dediščina (visoki suhi travniki in travniški sadovnjaki) ter kulturna dediščina (gradovi, prastare cerkve, romarska središča, srednjeveški trgi, značilne kozjanske domačije in repnice, »starodavne vinske kleti, ki so jih izkopal v rahlo sprijete peščene sedimente na Bizeljskem«) (Senegačnik 2023c, 112–113).

Ob navedenem je na nivoju bolj poglobljene besedilne predstavitve mogoče izpostaviti še tri nekoliko daljše zapise v nekoliko starejšem učbeniku, v katerih kot prvo zasledimo zanimivo problematizacijo regionalizacije na mezoregionalnem, pa tudi makroregionalnem nivoju, ki omogoča pomembno razumevanje zapletene problematike za dijake/dijakinje. Kot tipična primera sta navedena Celjska kotlina in Kozjansko hribovje:

Kozjansko je hribovje in bi zaradi nadmorske višine in kamnin v osredju bolj sodilo med Predalpske pokrajine, a mu podnebje in gričevnato obrobje dajeta značilnosti Subpanonske pokrajine. Z vidika šolske sistematike je to težava in za dijake dodatno breme. Po drugi strani pa je prav to dokaz, da je Slovenija pokrajinsko prehodna, bogata, barvita in raznolika država, za katero ne veljajo preproste in enoznačne oz. črno-bele sistematizacije. Vse skupaj je še dokaz več, da je dobro geografsko znanje za Slovence, ki morajo upravljati s prostorsko majhno državo, v kateri se geografske razmere spreminjajo iz kraja v kraj, še kako pomembno, saj vzorcev ne moremo prenašati šablonsko (Klemenčič in Lipovšek 2007a, 64).

Prav tako je zanimiva in za dijakinje/dijake nazorna nekoliko daljša (sicer vezana na Obpanonske pokrajine kot celoto, z navedbami lokacijskih primerov) razprava o zdraviliškem turizmu:

Ena od gospodarskih prednosti pokrajine je zdraviliški turizem. V Subpanonski Sloveniji je več kot deset termalnih vrelcev, namenjenih turizmu, in prav ti so uspešen gospodarski motor svojih okolij. Termalni in mineralni vrelci so posledica tektonskih prelomnic, iz katerih izvira topla ali/ in z minerali bogata voda. Turistično najbolj obiskani vrelci so v Čatežu ob Savi, Podčetrtku, Rogaški Slatini, Radencih in Moravcih. Čeprav jih je večina lokalno še vedno prometno slabo povezana, so vendarle blizu avtomobilskih cest in zato lažje dostopna, še posebej, ker za turistična središča, v katerih gostje ostanejo teden dni in več, ni nujna neposredna lega ob avtocesti. Ugodna je tudi njihova lega na podeželju, saj okolica omogoča miren oddih v naravi. Gospodarski in razvojni učinki zdravilišč so večplastni: dajejo zaposlitev, zahtevajo vlaganja v infrastrukturo (ki je na voljo lokalnemu prebivalstvu), omogočajo razvoj storitvene (gostinstvo, rekreacija ...) in proizvodne obrti (spominkarstvo, domača obrt ...), kraj lahko ob zdravilišču trži tudi druge naravne in kulturne znamenitosti, kmetje pa lahko prodajajo čedalje bolj cenjeno ekološko neoporečno oziroma biološko pridelano hrano (prav tam, 69).

Naj v povezavi s turizmom izpostavimo še en zapis v novejšem učbeniku, ki dijakinjam/dijakom omogoča nekoliko bolj poglobljen uvid v razvoj zdraviliškega turizma v Sloveniji:

Skoraj do konca 20. stoletja so bili večinoma znani le, klasični' zdraviliški kraji s poudarkom na zdravstveni dejavnosti. Največ obiska so imela zdravilišča Rogaška Slatina, Radenci in Dobrna. /.../ Na začetku devetdesetih let pa je prišlo do velike spremembe. Del zdravilišč je namreč začel izkoriščati termalno vodo tudi za zabavo in doživetja. S pokritimi in odprtimi bazenskimi kompleksi, ki delujejo vse leto, so ustvarili t. i. termalne parke. V njih so zelo popestrili ponudbo (npr. z vodnimi tobogani) in tako pritegnili množičen obisk. Takšni kraji, ki jih imenujemo rekreacijsko-zdraviliški, so Čateške in Moravske toplice (Terme 3000), Terme Olimia, Terme Ptuj in nekateri drugi. Po obisku in številu nočitev so kmalu presegli, klasične' zdraviliške kraje (Senegačnik 2023a, 117).

Ob predpostavki, da so učbeniki, delovni zvezki in samostojni delovni zvezki namenjeni (tudi ali samo) samostojnemu učenju, in ob predpostavki, da učenke/učenci oz. dijakinje/dijaki delajo praviloma le z eno enoto učnega gradiva (učbenikom ali kombinacijo učbenika in pripadajočega delovnega zvezka ali samostojnim delovnim zvezkom, ki je v osnovi kombinacija učbenika in delovnega zvezka v eni knjižni enoti), sta torej obseg in poglobljenost spoznavanja širšega območja Kozjanskega odvisna od predstavitve le-tega v tem učnem gradivu. Z izjemo dveh analiziranih enot učnega gradiva je to spoznavanje pretežno na nivoju plitvejšega informacijskega znanja. Širše in bolj poglobljene opise ponujajo srednješolska/gimnazijska gradiva, na kar vplivajo tako relevantni učni načrt in katalog znanj kot *Predmetni izpitni katalog za maturo*, ki prek učnih ciljev usmerjajo poglobljeno spoznavanje posameznih regij.

5.4 Zakaj in s kakšnim učnim namenom bi širše območje Kozjanskega vključevali v pouk geografije?

Če razmišljamo o didaktičnem pomenu vsebin ali, drugače povedano, o vzgojno-izobraževalnem potencialu širšega območja Kozjanskega, izpostavimo najprej vprašanje, kaj se je mogoče na primeru obravnavane pokrajine naučiti, da je hkrati tudi prenosljivo iz proučevane pokrajine na druge geografske pokrajine Slovenije ali v širši geografski prostor, oz. kaj omogoča generalizacijo ali pretvorbo specifičnih ter markantnih spoznanj o pokrajini v obče geografsko znanje in razumevanje (ali obratno). Zagotovo tukaj ni mogoče mimo dveh vsebin, ki so jih prepoznale tudi kurikularne komisije, zaradi česar sta na občem ali makroregionalnem nivoju zajeti v učne načrte, posledično pa so ju implementirali avtorji/avtorice učnih gradiv, ki so pri tem vsaj občasno uporabile primere obravnavanega območja: turistične specifičnosti in zavarovana območja narave.

V kontekstu prve vsebine je vredno izpostaviti priložnosti spoznavanja lokacij zdraviliškega turizma ter spoznavanja prostorske identitete pokrajin, zaznamovanih z zdraviliškim turizmom, vključujoč geografske oz. lokacijske dejavnike razvoja zdraviliškega turizma, širše razvojno-gospodarske vidike in vidike vpliva na pokrajinsko strukturo ter kakovost bivanja v njih.

Spoznavanje razvoja zdraviliškega turizma na obravnavanem območju omogoča poleg razumevanja osnovnih geografskih dejavnikov tudi vpogled v posebnosti slovenskih hribovitih/gričevnatih obmejnih kmetijskih območij, ki bi bila brez zdraviliške dejavnosti v bistveno slabšem razvojnem stanju; zaradi nje pa se lahko nazorno opazuje, kako se v določeni fazi časovnega razvoja lahko slabša gospodarska razvitost in oddaljenost spremenita v pozitiven razvojni potencial, kar je zelo pomembna, nenazadnje tudi osebno-vzgojna komponenta. Obenem gre torej za vsebine proučevanja socio-ekonomskih razlik, ravnotežja in neskladij s poudarkom na trajnostnih razvojnih perspektivah slovenskih pokrajin. Na primeru obravnavanega območja je vredno izpostaviti tudi posebno subtilno sinergijo elementov in dejavnikov prostora (naravne dediščine, kulturne dediščine, proizvodnje in ponudbe hrane ter vina in drugih drobnih obrti, možnosti zdravega – tudi v rekreativnem smislu – počitniškega življenjskega sloga, trajnostno naravnane podpore manj degradiranega podeželskega prostora, preprostosti bivanja v naravi in z njo oz. odmi-ka od prostorskih in drugih stresorjev). S tem smo v neposredni navezavi tudi na drugo vsebino – zavarovana območja narave oz. možnosti njihovega proučevanja na primeru regijskega parka Kozjansko, med drugim v kontekstu prednosti in omejitev trajnostnega turizma, kmetijstva in drugih oblik gospodarjenja na zavarovanih območjih narave. Vredno je izpostaviti, da je območje vključeno v Zeleno shemo slovenskega turizma (med drugim je tudi grad Podsreda v letu 2024 pridobil prestižni znak Slovenia Green (Kozjanski park 2025)). V sklopu turizma je vsekakor zanimiv tudi kontrast mednarodnega »mondenega« zdraviliškega turizma z dolgoletno in bogato tradicijo v Rogaški Slatini ter sodobne, družinsko usmerjene ponudbe Term Olimia, ki svoj razvoj usmerjajo v krepitev kakovostne in trajnostno naravnane turistične izkušnje.

Kozjansko je za sedaj še nekoliko manj prepoznano kot izhodišče visokega vzgojno-izobraževalnega potenciala na področju učenja o avtohtoni kulturni dediščini slovenskega hribovitega/gričevnatega podeželskega prostora – nenazadnje je tukaj evidentiranih 478 spomenikov kulturne dediščine, kar je celo več od evidentiranih 78 naravnih vrednot (Kozjanski park 2025). Kozjanski regijski park je z vidika vzgojno-izobraževalnega potenciala na področju trajnostnih vsebin zanimiv tudi po možnosti neposredne in aktivne udeležbe npr. pri kompostiranju invazivk (v sodelovanju z nosilci naravoslovnih taborov v Kozjanskem regijskem parku in društvom za biodinamično gospodarjenje Ajda Posavje) ali pri gradnji podhodov za dvoživke (medmrežje 6). Tovrstna neposredna aktivnost je z vidika transformativnega potenciala izjemnega pomena pri učenju o trajnostnem razvoju. V neposredni povezavi s prehransko varnostjo in kakovostjo bivanja v kontekstu trajnostnosti je tudi možnost poglobitve v zeliščarske vsebine (samostan Olimje) oz. celo obisk festivala divje hrane, ki tradicionalno poteka v Podsredi (FesDivjal 2025).

Slika 5.7:

*Črna točka množičnih
povozov dvoživk,
nevarnih tudi za
promet (Trebče v občini
Bistrica ob Sotli).
Vir: Kozjanski park 2025.*

Nenazadnje je območje Kozjanskega in Obsotelja od leta 2010 del mednarodne mreže biosfernih območij v okviru programa Človek in biosfera (*Man and biosphere* – MAB) pod okriljem UNESCO. Progam »potrjuje biosferna območja kot koncept in sredstvo za uresničitev trajnostnega ravnesja med pogosto nasprotujočimi si cilji ohranjanja biotske pestrosti, spodbujanja razvoja človeških virov z vzdrževanjem kulturnih vrednot«. V tej smeri v okviru mreže šol biosfernega območja intenzivno deluje tudi šest osnovnih šol: Bistrica ob Sotli, Kozje, Lesično, Laško, Gorica pri Slivnici in Kumrovec (HR) (prav tam). Naj ob navedenem širše območje Kozjanskega izpostavimo še kot učno priložnost za proučevanje in spoznavanje geodiverzitete ter učinkov manjših in večjih naravnih nesreč, od usadov do poplav in potresov, ter kot učno priložnost za razumevanje zveznosti geografskih dejavnikov v kontekstu regionalnogeografske delitve slovenskega prostora, saj gre za eno od specifičnih prehodnih območij, kjer zasledimo prepletanje predalpskega in obpanonskega geografskega značaja.

5.5 Zaključek ali kako vnesti širše območje Kozjanskega kot učno vsebino v pouk geografije?

Koncept učnih ciljev, zapisanih v učnih načrtih, je tesno povezan z učnim napredkom ali namenskimi zaporedjem akademskih pričakovanj v več razvojnih fazah, starostih ali stopnjah. Učni cilji usmerjajo učiteljico/učitelja pri strukturiranju, zaporedju in načrtovanju učnih ciljev za specifično učno periodo, po navadi z željo spodbuditi učenke/učence k doseganju večjih, časovno zahtevnejših izobraževalnih namenov. Zastavljene učne cilje je mogoče doseči le z ustreznim izborom učnih vsebin, saj učni cilji usmerjajo vsebine (Senegačnik 2005), te pa ne morejo neposredno povzemati znanstvenih spoznanj, zato je treba znanstvene vsebine najprej prilagoditi vzgojno-izobraževalnim namenom oz. opraviti njihovo didaktično, psihološko in pedagoško transformacijo (Strmčnik 2001). Tako je bila ena najpomembnejših težav zadnje kurikularne prenove racionalizirati količino vsebin oz. učnih ciljev v učnem načrtu, da bi s tem pridobili tudi možnosti utrjevanja, mreženja znanja ter razvijanja kompetenc (učnega) raziskovanja, interpretiranja prostora in neposrednega delovanja (aktivnega državljanstva v najširšem smislu) v prostoru, pri čemer se vse navedeno umešča med pomembne vseživljenjske veščine.

Novejše didaktičnogeografske raziskave v slovenskem prostoru (npr. Resnik Planinc 2013; Urbanc in sod. 2016; Urbanc in sod. 2021; Konečnik Kotnik in Kolnik 2024a; Konečnik Kotnik in sod. 2024b; Konečnik Kotnik 2024c) kažejo, da se v slovenskem geografskem izobraževanju zelo poudarja ožje predmetno znanje (prostorske značilnosti oz. prostorska identiteta ter kompleksni vidiki prostora), kar je izjemno pomembno in sovpadajoče s konceptom evropskih zelenih kompetenc in temeljnimi vidiki transformativnega učenja. Prek tega se vsaj subtilno (neposredno in posredno, zaznavno in težje zaznavno) razvija vrednotni sistem, vendarle pa samo informacija in samo vrednota še ne pomenita nujno tudi spremembe realnega delovanja v prostoru. Vanj je tako treba vstopati čim bolj neposredno in aktivno za učče se. V tej povezavi so v novih učnih načrtih izpostavljeni sklopi projektnega in raziskovalnega dela (na letni ravni v osnovni šoli) ter poseben obsežnejši sklop v gimnaziji, ki je avtonomno prenosljiv po celotni vertikali. Takšen aktivni način dela naj ne bi pomenil samo neke dodatne dejavnosti zunaj siceršnjega obsega učne snovi oz. učnih ciljev, temveč naj bi predstavljal priložnost, da se z npr. eno terensko ali projektno aktivnostjo oz. ekskurzijo doseže več obveznih učnih ciljev, namesto da bi jih obravnavali med štirimi stenami pri klasičnem pouku in v klasičnem zaporedju. Na tem mestu velja vabilo učiteljicam in učiteljem geografije, da z aktivnim delom na prostem dosežejo več učnih ciljev naenkrat ter si tozadevno dovolijo več avtonomije pri kombiniranju učnih ciljev v letni učni pripravi.

V didaktičnih priporočilih prenovljenega učnega načrta za gimnazije je Kozjansko večkrat dobesedno omenjeno, kar neposredno usmerja učiteljice/učitelje k vključevanju teh vsebin v pouk. Dodajamo pa, da ga lahko v pouk vključijo v vsakem primeru, tudi če ne bi bilo omenjeno. Prenovljeni učni načrt vsebuje tudi nekaj širših ciljev in standardov znanja, ki omogočajo vpeljavo različnih mikro-, mezo- in makroregij oz. pokrajinskih enot, še posebej t. i. domačih pokrajin, v pouk geografije.

Prenovljeni učni načrti spodbujajo in omogočajo različne možnosti vključevanja (tudi) širšega območja Kozjanskega v pouk geografije, tako da lahko učitelji/učiteljice obstoječi opaženi vzorec, ko se obravnavajo na primeru Kozjanskega predvsem turizem in zavarovana območja, nadgradijo tudi z drugimi geografskimi vsebinami, ki smo jih predlagali v tem prispevku, in še katerimi (zaposlovanje/odselsevanje mladih, spreminjanje vaških skupnosti, degradirana območja, odgovorna raba vodnih virov ...). V tej povezavi smo zato v prispevku izpostavili ključne vzgojno-izobraževalne potenciale širšega območja Kozjanskega, ki so lahko realizirani (tudi) na prostem ali projektno in hkrati sovpadajo z učnimi cilji različnih tematskih sklopov tako obče geografije kot regionalne geografije Slovenije.

Ko razmišljamo o izbiri določenega kraja, regije, območja v povezavi z doseganjem učnih ciljev, se moramo zavedati, da so znanje in spretnosti, ki se jih naučimo v razredu, lahko osrednjega pomena za razumevanje, vendar so uporabne tudi na področjih življenja zunaj učilnice. Namen izobraževanja je dopolniti naše pojmovno znanje, ki prevladuje v našem pojmovanju sveta, z zaznavnim znanjem. Bistveno je, da informacije, ki jih nosimo v glavi (tj. konceptualno znanje, pridobljeno z izkušnjami, družinskimi vzorci in predhodnim izobraževanjem), nadgradimo z informacijami, pridobljenimi iz naše okolice, in tako dopolnimo svojo mrežo znanja (tj. z zaznavnim znanjem) (Urbanc in sod. 2021).

Navedena izhodišča predmetnega znanja se tako lahko zelo dobro navežejo na razvoj kompetenc, ki jih še posebej zmore razvijati geografija: na samostojno ali skupinsko raziskovanje izpostavljenih vsebin, bodisi v projektnem smislu na področju dela z viri bodisi v smislu neposrednega terenskega raziskovanja (s tem tudi delovanja v konkretnem prostoru), čemur naravno sledijo možnosti razvijanja kompetenc prostorske interpretacije. Z aktivno neposredno udeležbo lahko pričakujemo boljši transfer spoznanj na področje aktivnega državljanstva posameznika v času njegovega izobraževanja ter v dobi odraslosti.

Ena od pomembnih usmeritev zadnje kurikularne reforme je tudi »narediti pouk geografije še bolj živ« ter v tej povezavi zmanjševati »prepad« med občimi in regionalnogeografskimi vsebinami v procesu izobraževanja. To pomeni, da obče vsebine nujno opremimo s primeri iz lokalnega in globalnega okolja. S tega stališča je izjemno pomembno evidentirati primere pojavov in procesov na konkretnih lokacijah (lokalno, globalno), ki lahko nazorno odslikajo teoretične vsebine obče geografije. Tako lahko identifikacija vzgojno-izobraževalnega potenciala (»šolskih« primerov) nekega območja, npr. Kozjanskega, pomembno pripomore k razumevanju in živosti občin vsebin. Obratno pa velja seveda tudi, da naj se transfer in realizacija razumevanja občin naravnih in občin družbenih vsebin jasno manifestirata v bolj holističnem, kompleksnem regionalnogeografskem pristopu, kjer teorija »zaživi« v konkretni celoviti pokrajini. Ta celoviti vtis pokrajine je sicer mogoče zaobjeti v besedilih in zgodbah ter z opazovanjem različnih oblik vizualizacij (zemljevidi, fotografije, filmi, Google Earth ...), vendar se ob tem slovenska šolska geografija že desetletja zaveda nenadomestljivosti veččutnega doživetja in neposrednega opazovanja pokrajine. Naj nas logistične in administrativne ovire, ki sta jih šolski ter družbeni sistem polna, ne odvrnejo od teh vzgojno-izobraževalnih vrednot.